

DWĚ HYBRIDNEJ KONSTRUKCIJI JEDNOREJE SADY W SERBSKICH DIALEKTACH

Na přikładze serbšćiny hodža so, kaž je so hižo wjele razow pokazało, derje studować zjawy rěčneje interferency.

Nimo požčonkow, na wšelakich runinach rěčneho systema adaptowanych abo njeadaptowanych, wobkedźbujemy tež tak mjenowane hybridne twórby, w kotrychž so zjednoća formalne elementy z wobeju rěčow bilinguala do jednotneho cyłka. Na polu słowotwórby su to na př. tajke zestajenki kaž *siedlungstuki*, *kinderwóz*, *dachcyhel*, *hauptmuž* atd. Tu so do němskeje słowotwórbneje struktury zasadžeja leksikalne jednotki z němčiny a serbšćiny a tute hybridne formy so potom wužiwaja w serbskim konteksće. Tež tajke adjektivy kaž *fromny*, *hauptski* (hs.), *dumnjejšy* (ds.) atp. su hybridne twórby. Tu so zwjazatej do serbskeje słowotwórbneje struktury němski korjenjowy a serbski sufiksaly moršem.

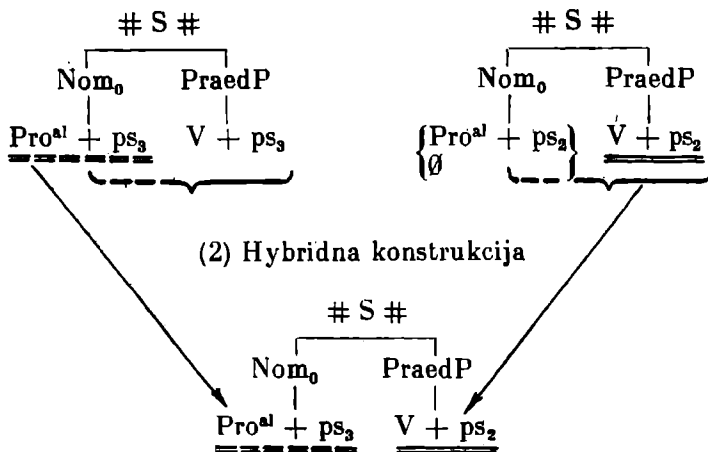
Tež na polu syntaksy eksistuja hybridy. Wo tym je hižo pisał Z. Stieber w swojim dźěle *Fonetyka górnołužyckiej wsi Radworja*, hdžež čitamy wo tym, zo Serbja z Radworja, hačrunjež derje wobknježa słowjanski dialekt, we wobchadneje rěči wužiwaja wjele ad-hoc-požčonkow z němčiny, haj zo druhdy cyłe sady w němskej rěči do swojeje rozmołwy měšeja (Lud Słowiański, tom IV, zes. 1, str. A 2: W szybkiej mowie używa się w Radworju wielu germanizmów, wtrącając często całe zdania niemieckie, każdy jednak umie też mówić wcale czystą gwara). Tež na to tu podam dwaj přikładaj, zapisanej ze swobodneje rozmołwy: *Hdyž chceš ty tón chléb hižo pónđzelu rano kupić, da wird der ja alt sein! Ta košla je rjana! Die kauf ich dir.*

Tu pak chcu předstajeć dwě hybridnej konstrukciji serbskeje jednoreje sady, při kotrejuž realizaciji njetrjeba so ani jeničkeho němskeho słowa wužiwać:

1. Ně.:	(1) <i>Man geht</i>	Se.:	(2) <i>Jedyn chodžiš</i>
			(3) <i>Jedyn chodži</i>
			(4) <i>(Ty) chodžiš</i>

Hdyž sej wobhladamy nutřkownu strukturu týchle třoch konstrukcijow, spóznamy nazornje hybridny charakter sady (2):

¹ *Sorbische Dialekttexte* I–IV, Spohla, Kr. Hoyerswerda, Nochten, Kr. Weißwasser Schmogrow, Kr. Cottbus, Sollschwitz, Kr. Hoyerswerda, bearbeitet von H. Faßke H. Jentsch und S. Michalk im Turnus, Bautzen 1963–1966 (w dalším teksće ST I–IV).

(2) Hybridna konstrukcija

Wšitke tři konstrukcije (2—4) namakamy w dotal wozjewjenych hornjo-serbskich dialektnych tekstach.¹ Při tym je hybridna konstrukcija najmjenje frekwentowana. Tu podam wšitke mi znate příklady za nju: *Kaž chceš je jen měč, kaž flajsich sy jen buč.* (STI.) — *Hdyž chceš jen pon w nocy druhdy pjelnić, to dyrbi jen to pon zas' nachfjlować.* (STII.) — *Jedyn tamle chodžiš, tón to jara zatepta.* (STIV.) — Nimo toho znaju jedyn idiolekt z Chrósćic (katolski dialekt), w kotrymž konstrukcija (2) přewažuje, tak zo to njehodži wjace rěčeć wo synchroniskej interferency (ad hoc), ale hižo wo diachroniskej.²

Mechanizm nastaća tejele hybridneje konstrukcije móžemy tež předstajeć jako fakultatiwnu transformaciju serbskeje konstrukcije (4) pod wliwom němskeje (1/3) do konstrukcije (2):

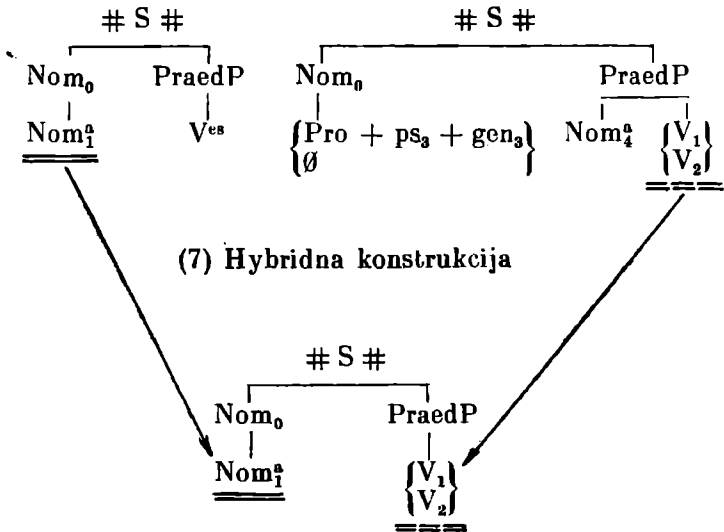
$$Pro + ps_2 + V + ps_3 \quad \underbrace{Pro^{al} + ps_3 + V + ps_3}_{\dots\dots\dots} \quad Pro^{al} + ps_3 + V + ps_3$$

2. Ně.: (5) *Es gibt/setzt Kartoffeln* Se.: (6) *(Wone) dawa bėrny³*
 (7) *Dawaja/sydaja bėrny*
 (8) *Su bėrny*

Tež tu nam přirunanje nutřkoweje struktury wšěch sadow (5—8) wujewi hybridny charakter konstrukcije (7):

¹ W tym zmysle kaž sym to předstajał w nastawku *Přinošk ke kwantifikaciji rěčneje interferency* w: *Přinoški k serbskemu rěčespyteju*, Budyšin 1968, 102 sč.

² Tu mamy tež hišće rozděl w nutřkoweje strukturje mjez čistej němskej konstrukciju (5) a jeje serbskeje kalku (6). Pola (6) hodži so Pro ps_3 gen_3 — kaž to pokazuja wšitke příklady — wotstronić, pola (5) nic, chiba zo mamy na mysli němčinu w podobje nowołužiškeje narěče (Neulausitzer Dialekt). Přir. k tomu horjeka (přip. 2) přispomnjeny nastawk *Přinošk ke kwantifikaciji rěčneje interferency*.

Tež tu wobkedźbujemy w serbskich dialektach wšitke tři konstrukcije. Tu pak je poměr jich frekwency trochu hinaši a, kaž so zda, eksistuja rozdžěle mjez jednotliwymi dialektami. Na juhu hs. rěčneho teritorija zetkawamy nimo (8) a (7) tež (6), dale k sewjeru jenož hišće (8) a (7). Tu podawam někotre přikłady za (6) a (7).

(6) *Tam dawa butru (kolbasu, wodu, papjeru, pšeńcu, běrnju). Tam puki syda* (Koporcy, južna periferija rěčneho teritorija).⁴

(7) *Tam dawje butra (kolbasa, papjera). Tam dawjeja běrnju* (Radwof, katolski dialekt).⁴ — *Tam puki sydaja. Tam pak su puki sydali. Tam běrnju dawaja* (Koporcy).⁴ — *Pon najprjedy swačina tež syda, kus dobra, a no pon kus wobjeda.* (ST I). — *Pši nas su něgu dali te lutki* (Hažow). *Pši nas su dali w našym gegeně pjerej něga te nocne jagarje* (Hažow).⁵

Tež tu hodži so předstajeć mechanizm nastaća hybridneho typa jako fakultatiwna transformacija serbskeje konstrukcije (8) pod wliwom němskeje (5/6), do konstrukcije (7). Němska konstrukcija (5/6) tež tu skutkuje tak rjec jako katalyzator:

$$\text{Nom}_1^a + \text{V}^{es} \xrightarrow{\text{Pro} + \text{ps}_3 + \text{gen}_3 \begin{Bmatrix} \text{V}_1 \\ \text{V}_2 \end{Bmatrix} + \text{Nom}_4^a} \text{Nom}_1^a + \begin{Bmatrix} \text{V}_1 \\ \text{V}_2 \end{Bmatrix}$$

⁴ Přikłady su zapisane jako přeložki němskich sadow, resp. su prowokowane a wot informatorow jako gramatisce prawe schwalene.

⁵ Přikładaj z M. Vasmer und P. Wirth, *Sorbische (Wendische) Texte*, Nr. 2, Die niedersorbische Mundart von Haasow, Kr. Cottbus, Leipzig 1934.

⁶ Tu předstajany typ hybridnych konstrukcijow wudospolni hišće přehlad wo typologii požčonkow, kiž namakamy pola K. Schumann, *Zur Typologie und Gliederung der Lehnprägungen* w: ZSlPh XXXII, str. 61–90.

Lisćina znamješkow

gen _s	genus neutrum
Nom ₀	nominalny kompleks zwonka PraedP
Nom ₁	nominalny kompleks w nominatiwje
Nom ₄	nominalny kompleks w akuzatiwje
PraedP	predikatna fraza
Pro ^{al}	powšitkowno-wosobowy pronomen (ně.: <i>man</i> , se.: <i>jedyn</i>)
ps ₂	2. wosoba
ps ₃	3. wosoba
#S#	sada
V _t	połnozmyslny werbum
V [∞]	werbum <i>esse</i>
V ₁	werbum <i>geben</i> / <i>dawać</i>
V ₂	werbum <i>setzen</i> / <i>sydać</i>